

Szerkesztői előszó

Az irodalmi szövegek olvasása, kommentálása és értelmezése évezredes gyökerekhez vezethető vissza, még ha közismert, hogy széles körben elterjedt gyakorlattá, kritikai és tudományos praxissá elsősorban a modernitás korától vált a szöveginterpretáció, amikor is az irodalom levált az írott szövegek összeségéről, önállósodott, s fokozatosan kialakultak és meggyökeresedtek az irodalom tudományos használatához kapcsolódó intézmények. A középiskolai és az egyetemi irodalomtanításban is kiemelt szerephez jut mind a mai napig az értelmező tevékenység: az interpretáció gyakorlata összhangba hozható a befogadás élményszerű aspektusaival, s az irodalmi szövegek minél komplexebb és intenzívebb megszólaltatása rengeteg olyan beszélgetés kezdeményezésére teremthet lehetőséget, amely az ön- és világmegértésnek, a kreativitás fejlesztésének, az érzelmi intelligencia kibontakozásának egyaránt médiuma lehet.

Az interpretáció tehát széles körben bevett, ugyanakkor mind a mai napig állandó vita tárgyát képező gyakorlat. Legismertebb ellenlábasa Susan Sontag vált, aki szerint az értelmezés (különösen „az értelmezés modern formája”) az önazonosságtól, a közvetlen megnyilatkozás lehetőségétől fosztja meg a művészi szöveget: az interpretáció „leás a mű mélységeibe, miközben sikerül lerombolnia magát a művet. [...] Ahhoz, hogy valamit megértsünk, értelmeznünk kell ezt a bizonyos jelenséget, ez pedig annyit jelent, hogy újrafogalmazzuk, vagyis lényegében valami mással helyettesítjük. [...] Az értelmezés manapság legtöbb esetben nyárspolgári túlbuzgóságot jelent, amely képtelen rá, hogy elfogadjon egy műalkotást úgy, ahogy van. A valódi művészet ugyanis nyugtalanító.”¹ A kiváló olvasás- és interpretációelméleti munkák sorát jegyző amerikai irodalomtudós, Jonathan Culler is úgy véli, hogy az irodalom tanulmányozását, az irodalmi intézmények, beszédmódok megértését nem feltétlenül segítik a gombamód szaporodó szöveginterpretációk, mivel „az egyes művek értelmezése valójában csak érintőlegesen kapcsolódik az irodalom megértéséhez.”²

Az élményközpontú irodalomtanítás – nem mellőzve a hermeneutikai aspektus fontosságát – olyan praxisokra is ráirányítja a figyelmet, melyek túlmutatnak az írott szövegekről zajló írás és beszélés bevésődött interpretációs gyakorlatán. Médiaelméleti munkák főbb tanulságaira támaszkodva Molnár Gábor Tamás hangsúlyozza, hogy „az irodalom tanítása a 19–20. században talán a kellenél erőteljesebben támaszkodott az

---

¹ Susan SONTAG, *Az értelmezés ellen* [1964], ford. RAKOVSKY Zsuzsa, Látó, 2000/7. <http://lato.adatbank.transindex.ro/?cid=118> (Letöltés ideje: 2019. december 12.)

² Jonathan CULLER, *Beyond Interpretation: The Prospects of Contemporary Criticism*, *Comparative Literature*, 1976/3, 246. Vö. MOLNÁR Gábor Tamás, *Az irodalomértelmezés hasznáról és káráról* = M. G. T., *Visszacsatolások: Irodalomértelmezés és reflexivitás*, Debrecen, Méliusz Juhász Péter Könyvtár, 2019, 53, 86.

interpretáció gyakorlatára. Ennek legfőbb következménye az, hogy az irodalmi szövegekkel való bánásmód egyéb lehetőségei – a drámai előadás, megzenésítés, a szerkesztés, az annotáció, a kreatív (át)írás – háttérbe szorultak, és az irodalommal találkozó diákok egyrészt túlzottan szűk mezőn kapcsolódhatnak az irodalmi művekhez, másrészt a legtöbb esetben a szöveggel való tényleges szembesülést háttérbe szorítja, amennyiben a megtanulandó »helyes« értelmezés helyettesítheti is magát az irodalmi művet [...]»³ Sajnos a középiskolások számára gyakran a 'mit-akart-mondani-a-költő' kikényszerített helyzetére egyszerűsödik a fókuszált szövegértelmezés óráról órára ismétlődő gyakorlata, esetenként még akkor is, ha a tanár nem feltétlenül a tankönyvszerű interpretációk súlykolásának és számonkérésének a híve – az interpretáció gyakorlatának fentebb idézett elmozdítása (tehát a jelentésközpontú értelmezés háttérbe szorítása, az irodalmi szövegek „használatának” szélesebb körű és kreatívabb kiterjesztése) kétségkívül sokat változtathatna ezen a helyzeten.

Komoly kihívás elé állítják az irodalmi szövegek bevett és elfogadott értelmezési stratégiáit az olvasás és az írás új médiumai, korunk egyre táguló nyilvánossága, kommunikációs gyakorlata is. A vizuális ingerek felerősödése, az online írásbeliség a befogadás új aspektusait alakította ki, s megváltoztatta a szöveghez való hozzáférés módjait, olvasási szokásait: a digitalizáció, a számítógépes tudomány pedig a szövegek feldolgozásának, „értelmezésének” hermeneutikán túlmutató aspektusait is felkínálják, a korábbiaktól egészen eltérő értelmezői gyakorlatokat hozva létre. Ezeket a tendenciákat összegezte Szemes Botond 2018-ban publikált tanulmánya. Szemes egyfelől kiemeli, hogy digitális és online tevékenységeink megszorodása a „figyelem szerkezetének átalakulásához” vezetett: a mai befogadó elmélyült olvasás helyett osztott és váltakozó figyelemmel kísér gyakran több párhuzamos szövegforrást is, s ez a „szóródó figyelem” a kontextualizáló olvasást helyezi előtérbe. Ez az olvasás alapvetően a „kontextusra irányul; azaz célja nem egy szöveghely immanens értelmezése, hanem más szöveghelyekkel való összekapcsolása”, melynek köszönhetően „a digitális környezetben végzett olvasás során nem rendeződik a lehetséges jelentéstöbblet egy uniformizáló egységbe”.⁴ Másfelől „a digitális környezet kiépülése más, újszerű eljárásokat is lehetővé tesz. Ezeknek az alapja a számítógépeknek az emberivel összemérhetetlen, nagyságrendekkel nagyobb teljesítő-, valamint adatfeldolgozó, kategorizáló és vizualizáló képessége”.⁵ Az emberi

³ MOLNÁR, *i. m.*, 115. – Ezt a jelenséget tárgyalja behatóan Bodrogi Ferenc Máté tanulmánya, a fesztiválizáció kulcsfogalmának a bevezetésével: „Ez a bizarr nyelvhelyességű fogalom, hogy 'fesztiválizáció', tulajdonképpen »fesztivállá változtatást« jelent. Olyan tudatos viszonyulást egy mindenkorai magyarórához, mely nem a reprodukzív bevésést, hanem az esztétikai találkozás általi produktív (társ)alkotást helyezi az óra középpontjába. Melyben nem az irodalmi művekről szóló értelmezések, protézis-szövegek játszószák a főszerepet, hanem maga a szépirodalom, a maga eredendő elsődlegességében.” BODROGI Ferenc Máté, *A Fesztiválizáció paradigmája: reflektált élményközpontúság (elméleti alapvetés) = Élményközpontú irodalomtanítás: Kreativitás, produktivitás, kultúrákezelés a digitális korban*, szerk. BODROGI Ferenc Máté, Szombathely, Savaria, 2016, 45–82, itt: 47.

⁴ SZEMES Botond, *A szoroson túl: A close reading módszere és lehetséges alternatívái*, Prae, 2018/3, 79.

⁵ *Uo.*, 82.

léptékkal feldolgozhatatlan adatmennyiségeket feltérképezni és statisztikailag összerendezni képes számítógépes „értelmezések” olyan mintázatokot rajzolnak fel a kutató számára, melyek eddig nem belátható következtetésekhez vezethetik el – elsősorban az irodalom átfogó folyamatainak, általánosabb tendenciáinak értelmezésében. Erre a módszerre épül többek között Franco Moretti távoli olvasás (*distant reading*) gyakorlata is.⁶ Antoine Compagnon 2014-es tanulmányának provokatív címe (*The Resistance to Interpretation*) már közel sem a sontag-i fenntartásokat, ellenérzéseket fogalmazza újra az interpretációval szemben: itt már nem a „hermeneutika helyett a művészet erotikájára”⁷ vágyakozó hang szólal meg, hanem annak belátása, hogy a hermeneutikai paradigmára, tehát az „ismétlésre, hasonlóságra, analógiára alapozódó” irodalmi szövegértelmezéseket alapjaiban forgatja fel „a digitalizált szövegek világa, ahol már nincs feltétlenül szükség értelmezői előfeltevésekre a statisztikai gyakoriságon keresztül megmutatkozó mintázatok észleléséhez”.⁸

Az előszóírás íratlan szabályait némileg felrúgva azért ismertettem viszonylag részletesen a hermeneutikai alapozású interpretáció fontosságát valamelyest megkérdőjelező tendenciákat, mert a *Studia Műelemzések* tematikus lapszáma *nem* ezekre a jelenségekre fókuszál elsősorban: nem konzervatív elköteleződésből vagy szakmai tájékozatlanságból, pusztán azért, mert jóval pragmatikusabb okok, mégghozza az egyetemi irodalomoktatás speciális igényei hívták életre a lapszámban összegyűjtött tanulmányokat. Az egyetemi irodalomoktatás lényegi feladata a gyakorlati helyzetekre is konvertálható szakmai tudás átadása: a szorosabb szövegértelmezés területén ez a poétikai/műfaji ismeretek reflektált, történeti kontextusokban is felmutatott, funkcionális szemléletű közvetítését, valamint az interpretációs készségek folyamatos fejlesztését jelenti. Az osztatlan magyar szakos képzés néhány éve történt bevezetése több lehetőséget biztosít számunkra műértelmező kurzusok megtartására, ezekhez pedig szükségesnek éreztük saját – oktatásunkat támogató – háttéranyagok létrehozását is. Természetesen rengeteg hasznos tanulmánykötet jelent meg akár az elmúlt évtizedben is, melyek oktatásmódszertani kérdéseket tárgyaltak és/vagy a műelemzés pragmatikájára is mintát adtak – nagy számuk miatt a felsorolásukra nem is vállalkozom. Ugyanakkor úgy éreztük, hogy hallgatóinkat el kell látnunk olyan korszerű értelmezésekkel, melyek az egyes szövegek interpretációján túl a szövegértelmezés mibenlétére, folyamatára is rálátást biztosítanak, s becsatornázhatók a műelemző kurzusaink gyakorlataira. A lapszám szerzői gárdájának gerincét éppen ezért elsősorban a debreceni Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet oktatói adják, s ezen a szűk körön túl most csak azokat a kutatókat, oktatókat kértük fel publikálásra, akik interpretáció- vagy oktatásmódszertani tárgyú írásokat is rendszeresen jelentetnek meg: közülük végül négyen fogadták el a felkérést.

⁶ A jelenségről magyarul lásd a Helikon folyóirat *Hálózatelmélet és irodalomtudomány* című tematikus lapszámát. Helikon, 2017/2.

⁷ SONTAG, *i. m.*

⁸ Antoine COMPAGNON, *The Resistance to Interpretation*, *New Literary History*, 2014/2, 276.

A lapszám előkészítésének fázisában, a szakmai szerkesztői felhívásban azt hangsúlyoztuk, hogy az elkészült interpretációk egyszerre célozzák meg az irodalomtudományos közeget, és egy annál valamivel szélesebb olvasóközönséget: „A legfontosabb szempont olyan interpretációs tanulmányok írása, melyek az értelmezés során – a szokásosnál hangsúlyosabban – reflektálnak az interpretációt meghatározó előfeltevésekre, modellekre, elméleti-szemléleti távlatokra. Fontos a tudományos igényesség, de az elemzések nem elsősorban és nem kizárólagosan az egyes irodalomtudományos értelmezői közösségek diskurzusterébe érkeznek majd.” Az elkészült tanulmányok mindegyike többé-kevésbé eleget tett ennek a kérésnek, bár jó pár olyan írás született, amelynek elsősorban a tudományos teljesítménye jelentős (Debreczeni Attila, Fazakas Gergely Tamás), vagy éppen ellenkezőleg, elsősorban módszertani előfeltevéseket érvényesít (Arató László, Bényei Péter, Fenyő D. György, Molnár Gábor Tamás): de szinte mindegyik tanulmány irodalomoktatásunk jelenbeli gyakorlatából épül fel, s oda is forgatható vissza. Szintén pragmatikus okokból tartottuk fontosnak, hogy lehetőleg a középiskolai oktatásban is előkerülő – vagy azok tágabb vonzaskörzetében elhelyezhető – művek kerüljenek elemzésre a lapszámokban. (Ettől két esetben tértünk el tudatosan: Molnár Gábor Tamás egy kevésbé közismert novella elemzésével éppen arra ad mintát, hogy milyen módon mozgósíthatók – például egy középiskolai emelt szintű érettségi szituációjában – a korábban elsajátított értelemzési szempontok és készségek egy ismeretlen szerzőhöz kapcsolódó szövegen; saját lapszámzáró tanulmányom pedig egy olyan egyetemi szövegelemző foglalkozás évtizedes tapasztalatából von le általánosítható tendenciákat, ahol az elsőéves hallgatók feladata az volt, hogy szintén egy alig ismert szerző novellájából írjanak szorosabb szövegelemzést.)

A tematikus folyóiratszám keretein belül természetesen nem törekedhettünk teljességre, sem az elemzett szövegek korpuszok, sem pedig az értelmezési stratégiák tekintetében. Több tanulmány is kiváló példát nyújt a filológiai alapozású olvasás mibenlétére és hasznára; visszatérő távlat a műfaji érdekeltségű interpretáció vagy az összehasonlító verselemzés. Szorosabb poétikai elemzésre, nagyobb szerkezetek (például kötetkompozíció) feltérképezésre ugyanúgy találunk példát, mint az antropológiai távlat érvényesítésére az irodalmi szövegek befogadásában. A lapszám szerkezetének az elemzett szövegek laza kronológiai egymásutánja adja a legtágabb keretét, s ebbe szövődik bele egy-egy líra-, regény- és egy novellaszövegeket elemző blokk. Mint látható, a drámai szövegek (előadások) interpretációjára kimaradt, s kizárólag irodalmi szövegek értelmezésére kínálnak mintákat az egyes tanulmányok.

Tóth Judit kötetnyitó írása az egyetemi oktatásban is méltánytalanul perifériára szorult antik regények egyik legismertebbikét, Longosz *Daphnisz és Khloé* című munkáját interpretálja átfogóan. A szerző egyfelől arra hívja fel a figyelmet, hogy a regények műfaji olvashatóságának bevett szempontrendszere a Longosz-szöveg befogadásán keresztül is elsajátítható, másfelől pedig, hogy túlságosan is könnyű modernné olvasni – s így sajátos történeti kontextusából elmozdítani – a *Daphnisz és Khloé*: ezért az interpretáció nagyobb részében a regény keletkezésének és befogadásának elsődleges kontextusát

térképezi fel nagy alapossággal, hatalmas szakirodalmi apparátust mozgósítva. A tanulmány összességében arra vállalkozik, hogy néhány alapvető poétikai-narratológiai szempont alkalmazásával módszertani mintát adjon az antik regény értelmezéséhez, s ezáltal közelebb hozza az ókori kultúrát a mai befogadóhoz.

Nagyon hasonló a kiindulópontja Fazakas Gergely Tamás tanulmányának: a szerző egyetemi oktatói tapasztalatára támaszkodva hangsúlyozza, hogy Bethlen Kata önéletírása azon ritka szövege a régiség irodalmának, amely az olvasás élményszerűségében részesíti az egyetemi hallgatót. Fazakas nem vitatja el az önéletírás modernné olvasásának létjogosultságát, kiemelve, hogy a tágabb olvasóközönség jelentős részét elsősorban a 18. században élt grófnő önéletírásának az önfeltáró jellege ragadja meg, és sokan kvázi regényként olvassák a szöveget. A tanulmány viszont elsősorban amellet érvel, hogy a keletkezéstörténeti és kontextuális megközelítés az önéletírás pontosabb értelmezését teszi lehetővé: részletesen esik szó például a korabeli könyvkiadás és szövegbefogadás helyzetéről, az írói státusz 18. századi felfogásáról, így többek között a „kollaboratív társszerzőség” jelenségéről is. A nagy filológiai gondossággal megírt szöveg így egyben előmunkálat Bethlen Kata önéletírásának és imádságoskönyvének készülő kritikai kiadásához.

A modernné olvashatóság lehetőségéről és komoly buktatóiról szóló kvázi „blokkot” Bódi Katalin írása teszi teljessé. Az elemzett szövegről, az első magyar nyelven írt regények közé tartozó *Fanni hagyományairól* kijelenthető, hogy a benne színre vitt szerelem reprezentációja (az érzelmeiktől uralt lelki folyamatok természetes kibontakozásának esetlegessége, a testi-lelki reakciók közvetlenségének megmutatkozása) mind a mai napig elevenen tartja a szöveg behelyeződő/élményszerű olvasását. A levélregénynek a tanulmány elején mintaszerűen felvázolt recepciótörténeti áttekintésében viszont az a szólam (Szilágyi Márton, Borbély Szilárd, Laczházi Gyula) kap elsősorban hangot, amelynek legfőbb törekvése, hogy visszahelyezze a *Fanni hagyományait* saját korának elsődleges kontextusába, s a szöveg összetettségét (vagy éppen az elbeszélői formájából adódó hiányosságait) korabeli kulturális jelenségekből, eszmetörténeti kontextusból vezeti le és történeti antropológiai szándékkal magyarázza. Ezt a vonalat követi komplex és invenciózus szöveginterpretációjában Bódi Katalin, aki elsősorban a szövegben megjelenő idő- és térábrázolás, valamint az ezekkel összekapcsolódó önreflexió antropológiai aspektusait vizsgálja, nyomatékosan mozgósítva a korabeli humorápatológia, a nedvkórtan alapelveit elemzésében.

Kazinczy Ferencnek elsősorban irodalomszerzői és nyelvújító tevékenysége kerül fókuszpontba a középiskolai irodalomórákon, irodalmi szövegeinek szorosabb elemzésére ritkábban kerül sor. Viszont az interpretált szövegek elsősorban a *Tövisek és virágok* című epigrammakötetből kerülnek ki, melynek átfogó leírására, kötetkompozíciójának megragadására törekszik Debreczeni Attila nagyívű, komoly filológiai apparátust mozgósító tanulmánya. A szerző éppen azt a kanonizációs gesztust teszi kérdésessé, amely a kötetet a magyar nyelvújítási viták nyitóeseményeként értelmezte. Debreczeni a kötet eredeti kontextusát próbálja feltárni a cikluskompozíció, valamint a verseket körülvevő

kommentárok és szöveggháló elemzésével: áttekinti a kötet megszületésének és kiadásának körülményeit, a versciklus kompozíciós elveit, majd részletesen tárgyalja az epigrammák utalásrendszerét, valamint a kötet szövegkapcsolatait. A kötetkompozíció kérdéseiről az eddigi legátfogóbb áttekintést nyújtó tanulmánynak elsősorban a szaktudományos teljesítménye jelentős, ugyanakkor a korpusz középiszkolai tanításához is elengedhetetlen filológiai háttérrel biztosít.

A „lírablokk” második írása Bodrogi Ferenc Máté Berzsenyi verselemzése. Jonathan Culler szerint elsősorban azok az interpretációk váltanak ki valódi figyelmet, melyek „más intellektuális tevékenységekhez hasonlóan annyiban lesznek érdekesek, amennyiben szélsőségesek [*extreme*]. A mértéktartó [*moderate*] értelmezések, melyek egyfajta konszenzust fejeznek ki, bizonyos szempontból értékesek, ám kevésbé érdekfeszítőek.”⁹ Ilyen Culler-féle „extrém” olvasatra kínál kiváló – s egyben szakmailag is magas színvonalú – példát Bodrogi Ferenc írása: a filológiai megalapozottságú, szoros szöveginterpretáció áthelyezi a súlypontot *A közelítő tél*hez gyakorta kapcsolt elmúlás és halál-felfogásáról az öregedés folyamatára történő, fájdalmas lírai reflexióra. Ebbe a gondolatmenetbe szövi bele Bodrogi többek között a „Lassanként koszorúm’ bimbaja elvirít” (a Kazinczy sugallta változtatás előtti, eredeti formájában: „Lassanként koszorúm bimbaja *hervadoz*.”) verssor interpretációját, melyet a férfiaság (egész pontosan a férfiúi szexuális teljesítőképesség) elvesztésére vonatkozó reflexióként interpretál: kiválóan demonstrálva egyben azt is, hogy a Berzsenyi-verseket leterhelő antik mítoszi utalások, toposszerű költői képek mögött milyen valós emberi tapasztalatok húzódnak (vagy éppen milyen „szószerinti” olvasata is lehet gyakran ezeknek az elvont képeknek). Bodrogi persze nem pikáns, hatásvadász ötleteket demonstrál, hanem filológiai kontextusok és „szövegintenciók” alapján körvonalazza értelmezését. Külön érdeme a tanulmánynak, hogy az oktatásmódszertanban is jártas szerző a verset elemző egyetemi foglalkozásainak didaktikai fázisaira fűzi fel szaktudományos interpretációjának egyes lépéseit, könnyen konvertálhatóvá téve az elemzés főbb belátásait a középiskolai irodalomórára is.

S. Varga Pál tanulmánya a magyar tájlíra három változatoként elemzi Berzsenyi Dániel, Petőfi Sándor és Vajda János egy-egy versét (*Keszthely, Az alföld, Nádas tavon*). A nagyon gazdag kultúrtörténeti áttekintést (is) nyújtó tanulmány alaptézise szerint a táj költészet a 19. századi magyar irodalom jellegzetes lírai szövegcsoportja, ugyanakkor egy-egy tájvers realizációját nagyban befolyásolják az irodalmi szövegek létrejöttét meghatározó normarendszerek, stílusok, valamint a természet felfogásának módosulása a 19. század előrehaladásában. Míg Berzsenyi klasszicista természetszemlélete elsősorban a Múzsák lakóhelyével, a Helikonnal azonosítja a természeti szépségekben gazdag balatoni vidéket, addig Petőfi „alföldjének” lírai reprezentációja már a romantikus antropológia egység-elvét követi, s a tájleírásba az én kiteljesítésének a folyamatrajza is

⁹ Jonathan CULLER, *In defence of overinterpretation = Interpretation and overinterpretation*, ed. Stefan COLLINI, Cambridge, Cambridge University Press, 1992, 110.

beleszövődik. Vajda verse pedig ugyan még megőrzi a táj és az Én romantikus kapcsolatát, de a „romantikátlanított romantika” (koramodernség) jegyében már lemond arról, hogy ezt a kapcsolatot értelmezze. Bár Bodrogitól eltérően S. Varga Pál nem reflektál arra, hogy összehasonlító verselemzésének megszületéséhez irodalomtörténeti kurzusának a tapasztalatai is nagyban hozzájárultak, szempontrendszerének kidolgozottsága és áttekinthetősége lehetővé teszi, hogy bármely – a tájverseket elemző – csoportos foglalkozás hasznosíthassa a tanulmány főbb belátásait.

A lírablokkot záró tanulmány szintén az összehasonlító verselemzés stratégiáját alkalmazza, immár Babits Mihály három verse (*Zsoltár férfihangra*, *Tremolo*, *Csak posta voltál*) párhuzamos olvasásában – Arató László írása viszont már kifejezetten módszer-tani indíttatású. Az elemzésre kiválasztott három vers feltűnő közös sajátossága, hogy a megszólított „te” érzékelhetően a beszélő énnel azonos, tehát mindhárom önmegszólító versnek tekinthető. Ugyanakkor a három vers szemléletmódja gyökeresen eltérő: a *Zsoltáré* kozmológiai-antropológiai, a *Tremolóé* pszichológiai, a *Csak posta voltál* címűé pedig személyiségelméleti-antropológiai-ontológiai színezetű. A szerző szerint a középiskolai oktatásban eredményesen értelmezhető művekről van szó, mivel ez az önmegszólító vershármass tematikusan közel hozható az identitáskrisziseket megelőző kamaszokhoz: kettő közülük (*Zsoltár férfihangra*, *Tremolo*) az önerősítés és a vigasz lehetőségét kínálja, a harmadik pedig (*Csak posta voltál*) az önkeresés folyamatának színrevitelével a „Ki vagyok én?” nagy kamaszkori kérdését járja körül.

A lapszám regényblokkja két tanulmányból áll (persze távolról ide sorolhatjuk Tóth Judit írását is). Bár a kiválasztott regények (*Ábel a rengetegben*, *A fehér király*) ad-hoc jellegűnek tűnnek, s relative nagy időbeli távolságban születtek, valamelyest összeköti őket a keletkezés (nagyon markáns és inkább sejtelmes) erdélyi beágyazottsága, valamint – értelmezői oldalról – a műfaji érdekeltségű olvasás érvényesítése. Baranyai Norbert a határon túli magyar irodalom egyik klasszikusának újraértelmezésére vállalkozik. Az *Ábel a rengetegben* elsősorban a kisebbségi sors parabolájaként olvassuk és tanítjuk, ugyanakkor az igen jól felépített, szisztematikus elemzés a Bildungsroman, a mese és a beavatástörténet alapján vet számot a regényhez társítható jelentésekkel, nagyban kitágítva a példázatos értelmezés lehetőségeit. Baranyai behatóan értelmezi a regény komplex poétikai megalkotottságát (a műfaji kódokon túl az *Ábel* nyelvi-retorikai stratégiáit, motívumhálóját is), amely a jelentések sokszólamúságát alapozza meg. Tamási Áron regénye egyben „klasszikus” kötelező olvasmány is, Baranyai tanulmányának belátásai pedig mind a középiskolai tanároknak, mind a tanári pályára készülő egyetemi hallgatóknak jól kamatoztathatók lehetnek.

O. Réti Zsófia elsősorban az aparegény poétikai kódjait keresi *A fehér királyban*, de eljátszik a regény önéletrajzi olvashatóságának a gondolatával is (s Baranyaihoz hasonlóan számot vet a nevelődés- vagy fejlődésregény műfaji aspektusaival is). A Drágomán-regény – miközben komoly kritikai sikereket ért el – nagyon népszerű a szélesebb olvasóközönség körében: ennek forrása részben a szöveg témája (egy kisfiú apa nélkül nő fel egy meg nem nevezett kelet-európai diktatúrában), a jól olvasható nyelvezete, de

elsősorban a történet gyermeki nézőpontból történő elbeszélése, amely a szöveg középiskolai befogadóját is könnyen beleélő, azonosuló olvasóvá teheti. O. Réti Zsófia tanulmánya sokat tesz azért, hogy a szöveg megalkotottságának a komplexitása is láthatóvá és érthetővé válhasson.

A lapszámot egy novellaértelmező blokk zárja, négy tanulmánnyal: a középiskolai magyartanításra fókuszáltság, a módszertani-didaktikai reflektáltság ebben a részben érvényesül a legkövetkezetesebben, amely javarészből annak köszönhető, hogy két szerző – Fenyő D. György és Kovács Szilvia – középiskolai magyartanár, míg Molnár Gábor Tamás egyetemi oktatóként módszertani kérdésekkel is hivatásszerűen foglalkozik. Fenyő D. György Tar Sándor *Szilvia* című novelláját értelmezi, két egymást kiegészítő szempontrendszer (és olvasási érdekltséget) mozgósítva. A szerző egyfelől szorosán értelmezi a novella narratív struktúráját, elbeszéltségének nyelvi regisztereit és motívumait, s ezt a poétikai olvasást tágítja a novella hagyománytörténeti beágyozottságának feltérképezésig – elsősorban Móra Ferenc beavatásnovelláival vetve össze Tar írását. Másfelől Fenyő D. az interpretáció belátásait közvetlenül is megpróbálja átültetni a középiskolai magyartanítás gyakorlatába, ezért az elemzést záró fejezetben egy komplex kérdéssort közöl a novella tanórai elemzéséhez.

A *fehér király* mellett talán Tóth Krisztina novellaciklusa, a *Pixel* kerül elő leggyakrabban a kortárs magyar próza középiskolai tanításakor: a kötetet behatóan elemző Kovács Szilvia szerint a *Pixel* tematikus súlypontjai – mint például a társadalmi tabuk, a nagyvárosi lét sztereotípiáinak felvetése – miatt is különösen érdekesítő olvasmány lehet a diákoknak. A szerző célkitűzése itt is kettős: egyfelől a tanulmány a novellafüzérként történő olvasását (illetve egyes szövegek szorosabb értelmezését) beható poétikai elemzéssel kívánja feltárni, az elbeszélői pozícióra, a narratív logikára és a metaforikus ívű történetmondásra, bizonyos motívumok történetformáló dinamikájára fókuszálva. Másfelől a dolgozat arra is vállalkozik, hogy olyan értelmezési lehetőségeket mutasson fel (így például a család-történetként való megszólíthatóságot), melyek a tanítási folyamatban születtek, s könnyen visszaforgathatók az irodalomoktatás gyakorlatába.

Molnár Gábor Tamás írásának és a saját tanulmányomnak nagyon hasonló a kiindulópontja: sok más kérdés felvetése mellett mindkettő arra a dilemmára is keresi a választ, hogy egy-egy konkrét irodalmi szöveg átfogó interpretációja hogyan adhat mintát más szövegelemzéseknek is, annak a vitathatatlan belátásnak a tudatában, hogy nem rögzíthető minden szövegre egyaránt érvényes, mindenkor mozgósítható értelmezői modell. Molnár Gábor Tamás egy amerikai író, William H. Gass novelláját (*Rovarok rendje*) értelmezi, s interpretációját szorosán hozzákapcsolja a középiskolai és az egyetemi oktatás egy-egy tipikus szituációjához. Az írásbeli magyar érettségi állandó feladata egy – a középiskolások által feltehetően nem ismert – szerző kispróza művének az elemzése, s ezt az ismeretlen szöveget olyan interpretációs stratégiák mozgósításával kell (ideális esetben) elkészíteni, amelyeket a diák korábbi tanulmányai során más műveken tanult meg alkalmazni. Ezt viszont tudatosítani kell a diákokban: a szerző mintaelemzése olyan módszertani fogásokat, visszatérő novellaértelmezői szempontokat mutat

fel (összesen négy, értelmezést irányító kérdés megfogalmazásával, majd értelmezői kibontásával), melyek más szövegek interpretációjára is kiterjeszthetők. S ugyanez a módszer segíthet az egyetemi képzésben többé-kevésbé már kipallérozódtott hallgatók értelmezéseinek visszatérő problémáján, akik hajlamosak túlnyomórészt szakirodalmi instrukciókat követve elemezni a műveket, elfeledkezve a szoros szövegolvasás gyakorlatáról (s egyben a saját olvasásélmény szakszerű demonstrációjáról).

Ahogy az előszó bevezető passzusában már hangsúlyoztam, az egyetemi és a középiskolai irodalomoktatás gyakorlatában mind a mai napig alapvető szerepet tölt be az irodalmi szövegek interpretációja, ezért az oktatási szituációban zajló szövegértelmezés egyik legfontosabb tanári feladata a diákok/hallgatók műértelmező készségének a fejlesztése. A lapszámot lezáró tanulmányom ebben a kontextusban két fontosabb feladatra vállalkozik. Az elsőéveseeknek tartott prozemináriumi kurzusom szövegelemző foglalkozásának tapasztalatára támaszkodva azt vizsgálom, hogy egyfelől milyen bevésődött sémákkal igyekszik áthidalni az interpretáció nehézségeit egy kezdő szakmai értelmész, amelyek viszont gyakran inkább berekesztik, mintsem megnyitják a szövegről kialakulandó párbeszédet. Másfelől pedig – mivel nem állítható fel minden műre érvényes interpretációs képlet – a legfontosabb célom, hogy folyamatában mutassam meg a szöveginterpretáció létrejöttének egy lehetséges modelljét, amely akár zsinórmértékül is szolgálhat ahhoz, hogy a kezdő értelmészek más esetekben is átlendüljenek a dialógus legnehezebb pontjain. Mindkét távlat esetében Ambrus Zoltán *Ninive pusztulása* című novellája, s annak elmúlt tíz évben született hallgatói értelmezései adják a főbb támpontokat.

A *Műelemzések* tematikus lapszám reményeink szerint olyan tudományos igénnyel megírt szöveginterpretációkat jelentet meg, melyek hozzájárulnak a magyar szakos hallgatók műértelmező kultúrájának gyarapodásához, irodalomszemléleti tájékozódásuk támogatásához: tehát felhasználhatók műelemző szemináriumok szakirodalmi háttéranyagaként, és segíthetik a középiskolai magyartanárok munkáját is – miközben a tanulmányok többsége az adott téma szakmai diskurzusát is jelentékeny módon gazdagítja.

BÉNYEI PÉTER